

*Рогатинська Ніна Зіновівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
кафедри кримінального права та процесу
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ, ЯКЕ МІСТИТЬ ВІДОМОСТІ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ДЕРЖАВНУ ТА БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ

Розкрито сутність та зміст відомостей, що становлять банківську та державну таємницю. Розглянуто поняття «державна таємниця» та «банківська таємниця». Проаналізовано особливості кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. Визначено порядок та межі розкриття банками інформації, що містить банківську таємницю, а також порядок вилучення (виїмки) речей і документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю.

Ключові слова: кримінальне провадження, державна таємниця, банківська таємниця.

Рогатинская Н. З.

Уголовное производство, которое содержит сведения, составляющие государственную и банковскую тайну

Раскрыты сущность и содержание сведений, составляющих банковскую и государственную тайну. Рассмотрено понятие «государственная тайна» и «банковская тайна». Проанализированы особенности уголовного производства, которое содержит сведения, составляющие государственную тайну. Определен порядок и пределы раскрытия банками информации, содержащей банковскую тайну, а также порядок изъятия (выемки) вещей и документов, содержащих информацию, составляющую банковскую тайну определено

Ключевые слова: уголовное производство, государственная тайна, банковская тайна.

Rohatynska N.

Criminal proceedings, which contains information constituting state and bank secrecy

The article is devoted to highlighting the nature and content of information constituting a state secret and banking. The notion of «state secrets» and «banking secrecy». The features of the criminal proceedings, which contains information constituting a state secret. Defined procedure and limits the disclosure by banks of information containing bank secrecy, and the order of removal (excavation) objects and documents containing information that banking secrecy defined.

Keywords: criminal proceedings, state secret, banking secret. Criminal proceedings, which contains information constituting state and bank secrecy.

Національна система охорони державної та банківської таємниці створювалась з урахуванням досвіду розвинених демократичних країн та випробуваних на практиці традиційних засобів і методів.

Заходи, які вживає держава, охороняючи свої секрети, мають бути адекватними загрозам (як зовнішнім, так і внутрішнім), що існують на сьогодні. Ефективне вирішення цього питання можливе лише за умови комплексного підходу. Формування системи охорони державної таємниці передбачає запровадження системи взаємодіючих адміністративно-правових режимів, функції яких, спрямовані на охорону державної таємниці. Запровадження відповідних режимів передбачає нормативно-правове регулювання відносин у цій сфері та створення державних органів, діяльність яких спрямована на вирішення конкретних завдань із забезпечення вказаних режимів.

Результати дослідження. У науковій літературі дослідженню зазначеного питання неодноразово приділялась увага як вченими, так і практиками, до яких можливо віднести: Є. Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорецького, В. І. Сліпченко, Л. Д. Удалову, В. Ю. Шепітько тощо.

Завданням статті є характеристика особливостей кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну та банківську таємницю.

Виклад основного матеріалу: кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну та банківську таємницю, проводиться з дотриманням вимог Конституції України, КПК України, Законів України «Про державну таємницю» (від 21 січня 1994 р.), «Про інформацію» (від 02 жовтня 1992 р.), «Про банки і банківську діяльність» (від 07 грудня 2000 р.) постанови Кабінету Міністрів України від 02 жовтня 2003 р. № 1561-12 «Про затвердження порядку організації та забезпечення режиму секретності

в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях», міжнародних договорах та інших нормативно-правових актів.

Поняття «державної таємниці» (секретної інформації) визначене Законом України «Про державну таємницю» відповідно до якого «це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України, та які визнані у порядку, встановленому цим Законом державною таємницею і підлягають охороні державою» (ч. 2 ст. 1) [3]. Віднесення відомостей до державної таємниці відповідно до Закону здійснюється Державним експертом з питань таємниць.

Поняття «банківська таємниця» визначене Законом України «Про банки і банківську діяльність». Відповідно до ч. 1 ст. 60 цього Закону банківською таємницею є інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку [2].

Розглянемо особливості кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю.

На відміну від попереднього кримінально-процесуального законодавства, новим КПК України, у главі 40, було окремо встановлено правовий режим використання у кримінальному провадженні інформації, яка містить відомості, що становлять «державну таємницю». Така увага до зазначеного виду інформації зумовлюється особливістю відомостей, які вона містить, розголошення яких може призвести до негативних наслідків як для самого суспільства, так і держави загалом (наприклад, суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України тощо), що ставить під загрозу найвищі конституційні та державні цінності і функції України. У зв'язку з цим, використання такої інформації у всіх сферах суспільного життя потребує особливого захисту від розголошення [6, с. 133].

Так, у п. 4 ч. 2 ст. 27 КПК України зазначено, що судові засідання під час кримінального провадження може здійснюватися у закритому порядку як повністю, так і частково, якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом.

Відповідно до ч. 1 ст. 517 КПК України досудове розслідування та судові провадження у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, проводяться з дотриманням вимог режиму секретності [1].

Режим секретності – це встановлений згідно з вимогами Закону України «Про державну таємницю» та інших виданих відповідно до нього нормативно-правових актів єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці.

Процесуальні рішення, що приймаються компетентними особами, не повинні містити відомостей, що становлять державну таємницю (ч. 2 ст. 517 КПК України).

Винятком із загального правила стала новела КПК України, відповідно до якої підозрюваний чи обвинувачений бере участь у кримінальному провадженні без оформлення допуску до державної таємниці [8, с. 501].

Втім, підозрюваний, обвинувачений може брати участь у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, лише після роз'яснення йому вимог ст. 28 Закону України «Про державну таємницю» та попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю.

Так, відповідно до вимог ст. 28 Закону України «Про державну таємницю» підозрюваному, обвинуваченому роз'яснюється, що він зобов'язаний:

- не допускати розголошення будь-яким способом державної таємниці, яка йому довірена або стала відомою у зв'язку з виконанням службових обов'язків;
- не брати участі в діяльності політичних партій та громадських організацій, діяльність яких захищена в порядку, встановленому законом;
- не сприяти іноземним державам, іноземним організаціям чи їх представникам, а також окремим іноземцям та особам без громадянства у провадженні діяльності, що завдає шкоди інтересам національної безпеки України;
- виконувати вимоги режиму секретності;
- повідомляти посадових осіб, які надали йому доступ до державної таємниці, та відповідні режимно-секретні органи про виникнення обставин, передбачених ст. 23 Закону України «Про державну

таємницю», або інших обставин, що перешкоджають збереженню довіреної йому державної таємниці, а також повідомляти у письмовій формі про свій виїзд з України;

– додержуватися інших вимог законодавства про державну таємницю [3].

Доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається захисникам та законним представникам підозрюваного, обвинуваченого, потерпілому та їхнім представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його під час здійснення своїх прав і обов'язків, передбачених КПК України, виходячи з обставин, встановлених під час кримінального провадження [8, с. 502].

Рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв приймаються у формі наказу або письмового розпорядження керівником органу досудового розслідування, прокурором, судом (ч. 4 ст. 517 КПК України).

У ч. 7 ст. 517 КПК України визначено, що здійснення кримінального провадження, яке містить державну таємницю, не є підставою для обмеження прав його учасників, крім випадків, передбачених законом та обумовлених необхідністю забезпечення охорони державної таємниці [1]. Так, ст. 29 Закону України «Про державну таємницю» передбачає, що громадянин, якому було надано допуск та доступ до державної таємниці у порядку, встановленому законодавством, і який реально був обізнаний з нею, може бути обмежений у праві виїзду на постійне місце мешкання в іноземну державу до розсекречування відповідної інформації, але не більше як на 5 років з часу припинення діяльності, пов'язаної з державною таємницею [3].

За порушення законодавства про державну таємницю можуть бути притягнені посадові особи та громадяни до дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності.

Відповідно до ч. 5 ст. 517 КПК України потерпілому та його представнику, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику, захисникам та законним представникам підозрюваного, обвинуваченого заборонено робити виписки та копії матеріалів, які містять державну таємницю [1].

Підозрюваний, обвинувачений, його захисник і законний представник з метою підготовки та здійснення захисту можуть робити виписки з матеріалів, що містять державну таємницю. Такі виписки опечатаються особою, якою були зроблені, у вигляді, що унеможливило б ознайомлення з їх змістом. Виписки зберігаються з дотриманням вимог режиму секретності в органі досудового розслідування або суді та надаються особі, яка їх склала, на її вимогу: під час досудового розслідування – у приміщенні органу досудового розслідування, під час судового провадження – у приміщенні суду. Ознайомлення зі змістом виписок будь-кого, крім особи, яка їх зробила, не допускається.

Матеріальні носії секретної інформації, які не долучені до матеріалів досудового розслідування, передаються в установленому законом порядку на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу досудового розслідування.

Матеріальними носіями секретної інформації Закон України «Про державну таємницю» визначає – матеріальні об'єкти, у тому числі фізичні поля, в яких відомості, що становлять державну таємницю, відображені у вигляді текстів, знаків, символів, образів, сигналів, технічних рішень, процесів тощо.

За формою відображення інформації матеріальні носії секретної інформації можуть бути класифіковані на такі види:

1. Документи, що містять державну таємницю:

– текстові документи, у тому числі письмові (рукописні, надруковані) і фонові документи;

– зображувальні документи, у тому числі графічні, фотодокументи, кінодокументи і відеодокументи.

2. Предмети, відомості про які становлять державну таємницю.

3. Інші матеріальні носії секретної інформації, що містять державну таємницю.

Під час здійснення досудового розслідування і судового розгляду кримінального провадження, матеріали якого містять відомості, що становлять державну таємницю, матеріальні носії секретної інформації підлягають зберіганню з дотриманням вимог режиму секретності. З огляду на ці вимоги, вони підлягають долученню до матеріалів кримінального провадження або зберіганню в режимно-секретному підрозділі органу досудового розслідування, суду, що дозволяє запобігти розголошенню секретної інформації та втраті її матеріальних носіїв [7, с. 417].

У державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, з метою розроблення та здійс-

снення заходів щодо забезпечення режиму секретності, постійного контролю за їх додержанням створюються на правах окремих структурних підрозділів режимно-секретні органи, що підпорядковуються безпосередньо керівнику державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації [8, с. 503].

Процесуальний порядок кримінального провадження за участю осіб, які мають доступ до матеріалів, що становлять державну таємницю, регламентовано як гл. 40 КПК, так і іншими нормами КПК. Насамперед, це стосується тимчасового доступу до речей і документів. Так, у ч. 6 ст. 163 КПК України передбачено, що доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону [1].

Розглядаючи питання щодо особливостей проведення експертизи у кримінальному провадженні, яке містить державну таємницю, необхідно зазначити, що проведення експертизи щодо законності віднесення інформації у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку до державної таємниці, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування, підготовка висновку щодо завданої національній безпеці України шкоди у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації здійснюється посадовою особою, на яку покладено виконання функцій державного експерта з питань таємниць відповідно до закону у сфері державної таємниці.

У такому разі на зазначену особу поширюються обов'язки і права, які передбачені ст. 69 КПК України для експертів. Крім того, права та обов'язки державного експерта з питань таємниць викладено у ст. 9 Закону України «Про державну таємницю» [8, с. 503].

Державний експерт з питань таємниць – це посадова особа, уповноважена здійснювати відповідно до вимог вказаного Закону віднесення інформації до державної таємниці у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування (ст. 1 Закону України «Про державну таємницю») [3].

Виконання функцій державного експерта з питань таємниць на конкретних осіб покладається:

- у Верховній Раді України – Головою Верховної Ради України;
- в інших державних органах, Національній академії наук України, підприємствах, в установах і організаціях – Президентом України за поданням Служби безпеки України на підставі пропозицій керівників відповідних державних органів, Національної академії наук України, підприємств, установ і організацій.

Рішення (висновок) державного експерта (експертів) з питань таємниць, видане в межах його (їх) повноважень і зареєстроване СБУ у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю, є обов'язковим для виконання на території України.

Державний експерт з питань таємниць несе персональну відповідальність за законність і обґрунтованість свого рішення про віднесення інформації до державної таємниці або про зниження ступеня секретності такої інформації чи скасування рішення про віднесення її до державної таємниці, а також за умисне неприйняття рішення про віднесення до державної таємниці інформації, розголошення якої може завдати шкоди інтересам національної безпеки України.

Якщо під час проведення експертизи використовуються методики, технології чи інформація, що містять таємницю, яка охороняється державою, в описовій частині висновку експертизи ці відомості не зазначаються [8, с. 504].

Тепер розглянемо особливості кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять банківську таємницю.

Слід зазначити, що КПК України не визначає окремого провадження щодо справ, які містять банківську таємницю. В КПК України (а саме: ст. 162 передбачено, що банківська таємниця належить до таємниць з обмеженим доступом. Проте в кодексі не передбачені норми щодо порядку її розкриття, тому уявляється, що воно здійснюється на загальних підставах, проте з урахуванням положень Закону України «Про банки і банківську діяльність» та Постанови Правління Національного банку України «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» від 14 липня 2006 р.

Згідно з цим Законом до банківської таємниці відносять:

- відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України;
- операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;

- фінансово-економічний стан клієнтів;
- системи охорони банку та клієнтів;
- інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи – клієнта, її керівників, на прями діяльності;
- відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;
- інформація щодо звітності за окремим банком, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню;
- коди, що використовуються банками для захисту інформації;
- інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду;
- інформація про банки чи клієнтів, отримана Національним банком України відповідно до міжнародного договору або за принципом взаємності від органу банківського нагляду іншої держави для використання з метою банківського нагляду або запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму [5, с. 22].

Порядок та межі розкриття банками інформації, що містить банківську таємницю, а також порядок вилучення (виїмки) речей і документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю, визначено Постановою Правління Національного банку України «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» від 14 липня 2006 р. Відповідно до п. 3.2 банки зобов'язані виконувати рішення суду про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, у порядку, установленому законодавством України. За рішенням суду про розкриття інформації, що становить банківську таємницю, банк розкриває інформацію в обсязі, визначеному рішенням суду [4].

Вимога відповідного державного органу на отримання інформації, яка містить банківську таємницю, повинна:

- бути викладена на бланку державного органу встановленої форми;
- бути надана за підписом керівника державного органу (чи його заступника), скріпленого гербовою печаткою;
- містити передбачені законом підстави для отримання цієї інформації;
- містити посилання на норми закону, відповідно до яких державний орган має право на отримання такої інформації [2].

Банк у разі надходження до нього письмової вимоги про надання інформації, що містить банківську таємницю, зобов'язаний розкрити цю інформацію або дати мотивовану відповідь про неможливість надання відповідної інформації протягом 10 робочих днів з дня отримання вимоги, якщо інші строки не встановлені законодавством України. Інформацію, що містить банківську таємницю, банки надають на адресу вповноважених державних органів у письмовій або електронній формі, якщо це передбачено законодавством України.

Що стосується вилучення (виїмки) речей і документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю, то така слідча дія проводиться на підставі ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів (далі – ухвала) та в порядку і з дотриманням вимог глави 15 розділу II Кримінального процесуального кодексу України.

Банк зобов'язаний надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі слідчого судді, суду речей і документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю, особі, зазначеній в ухвалі.

Представник банку в разі проведення вилучення (виїмки) речей і документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю, на підставі ухвали зобов'язаний:

- ознайомитися з оригіналом ухвали, що пред'являється особою, зазначеною в ухвалі;
- отримати від особи, що пред'явила ухвалу:
 - 1) копію ухвали;
 - 2) опис речей і документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю, та вилучаються на виконання ухвали;
 - 3) копію протоколу про вилучення (виїмку) речей і документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю (у разі складення протоколу особою, що пред'явила ухвалу).

Обшук та огляд речей і документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю, їх тимчасове вилучення під час цих слідчих (розшукових) дій проводяться на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук або огляд володіння особи (далі – ухвала слідчого судді) та в порядку і з дотриманням

вимог глави 16 розділу II, ст. 234–237 глави 20 розділу III КПК України, норм Закону про банки, що забезпечують охорону банківської таємниці.

Представник банку в разі проведення тимчасового вилучення речей і документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю, на підставі ухвали слідчого судді під час обшуку або огляду зобов'язаний:

1) ознайомитися з оригіналом ухвали слідчого судді, що пред'являється особою, зазначеною в ухвалі слідчого судді;

2) отримати від особи, що пред'явила ухвалу слідчого судді:

– копію ухвали слідчого судді;

– копію протоколу обшуку або огляду (у разі складення протоколу особою, що пред'явила ухвалу).

Банк зобов'язаний:

– виготовити копії з оригіналів документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю, та вилучаються. Ці копії документів засвідчуються підписом представника банку та залишаються в банку замість вилучених оригіналів;

– здійснити опис майна, яке містить інформацію, що становить банківську таємницю та вилучається, який засвідчується підписом представника банку та залишається в банку;

– зберігати в окремих справах копії ухвал, ухвал слідчого судді, описи документів, майна, що вилучалися на виконання ухвал, копії протоколів про вилучення (виїмку) речей і документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю, обшуку або огляду [4].

Висновок. На підставі вищевикладеного необхідно підсумувати, що використання у кримінальному процесі України державної та банківської таємниці при вирішенні кримінальних справ пов'язано з реалізацією публічних та приватних інтересів.

Що стосується відомостей, відомості, що становлять державну таємницю, то досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні проводяться з дотриманням вимог режиму секретності. Про надання відповідної форми допуску до державної таємниці орган Служби безпеки України видає відповідну довідку, засвідчена копія якої долучається до матеріалів кримінального провадження. Підозрюваний, обвинувачений бере участь у кримінальному провадженні без оформлення такого допуску. Із метою охорони державної таємниці кримінальним процесуальним законодавством встановлюються додаткові вимоги щодо ознайомлення учасників кримінального провадження з окремими процесуальними рішеннями і надання їм копій останніх. Так, якщо судовий розгляд відбувався в закритому судовому засіданні, судове рішення проголошується прилюдно з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення. Видача копії судового рішення (крім судових рішень у справах з грифом «таємно», «цілком таємно») здійснюється відповідно до процесуального законодавства.

Недоліком чинного КПК України, на нашу думку, є неврегулювання законодавцем особливостей кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять банківську таємницю. На відміну від цього щодо відомостей, що становлять державну таємницю присвячено окрему главу 40 КПК України. Слід зазначити, що проблеми правового регулювання банківської таємниці в нашій державі часто виникають у зв'язку з відмінностями визначення цієї юридичної категорії нормами різних галузей права, що не забезпечує точність змісту правових норм, спричиняє неоднозначне розуміння тих чи інших нормативно-правових положень, виникнення колізій у правозастосовній практиці.

Література

1. Кримінальний Процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv>.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 року [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/conv>.
4. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» від 14 липня 2006 р. [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України (ВВР) – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0935-06>.

5. Вакал А. С. Правовий режим регулювання інституту банківської таємниці в Україні та напрямки його вдосконалення / А. С. Вакал // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 7. – С. 21–25.
6. Єфіменко І. М. Охорона державної таємниці на стадії досудового розслідування кримінального провадження: проблемні питання та шляхи їх вирішення / І. М. Єфіменко // Митна справа. – 2013. – № 6 (2.1). – С. 131–135.
7. Ковальчук С. О. Матеріальні носії секретної інформації: поняття, види і порядок зберігання під час кримінального провадження / С. О. Ковальчук, Г. Р. Крет // Наукові праці НУ ОЮА. – 2013. – Вип. 3. – С. 410–420.
8. Кримінальний процес : підруч. / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. – К. : Центр учбової лі-ри, 2013. – 544 с.